

UVOD V NOVO ZAVEZO

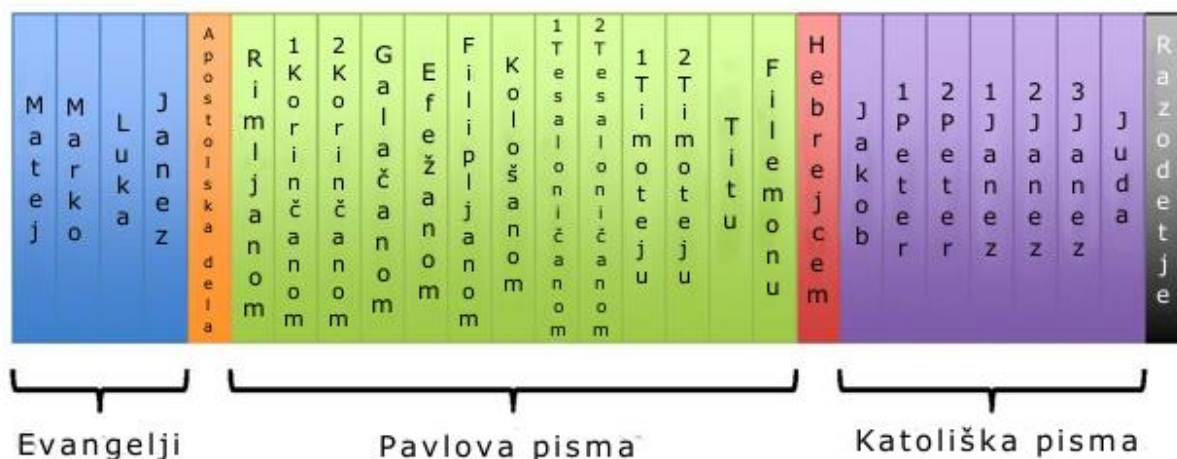
Govornik: dr. Glenn Balfour

BINKOŠTNA CERKEV CENTER LJUBLJANA, avgust 2020

Uvod v Novo zavezo

V tem modulu se bomo seznanili z Novo zavezo.

Začnimo torej s sliko Nove zaveze.

Omenimo tudi dve knjigi, ki sta zelo uporabni pri uvodu v Novo zavezo:

David A. DeSilva, *An Introduction to the New Testament: Contexts, Methods and Ministry Formation* (Downers Grove, IL: IVP Apollos, 2004)

Charles B. Puskas and C. Michael Robbins, *An Introduction to the New Testament* (2nd ed.: Cambridge: Lutterworth, 2011)

Naša metodologija

Ta študija se primarno zanima za obravnavo svetopisemskega besedila – Nove zaveze.

Kadar se ukvarjamo s starodavnimi besedili, ki jih “mi kristjani” smatramo kot Sveto pismo, nam bo v pomoč, če začnemo z vzpostavitvijo primerne *metodologije*.

To lahko omejimo predvsem na dve glavni področji: **navdihnjenost** in **kanon**.

Navdihnjenost

Mnogo verstev zelo visoko ceni izbrano zbirko spisov. Krščanska vera na tovrsten način obravnava spise, ki sestavljajo Sveto pismo. Nanje gleda, kot da imajo “božanski element” - so navdihnjeni. ¹ Kristjani imajo mnogo različnih pogledov na to, kaj natančno doktrina

¹ Sam grški izraz se v Novi zavezi pojavi enkrat - v 2 Timoteju 3,16:

“Vse Pismo je **navdihnjeno od Boga** (θεόπνευστος; *theopneustos*.” Primerjaj 1 Peter 1,10-12 in 2 Peter 2,19-21.

navdihnjenosti pomeni in kaj nakazuje. Priti pa moramo do ugotovitve, da nekaj *ne* pomeni – in nikoli ne bi moglo pomeniti: in sicer, da so svetopisemska besedila karkoli manj kot “popolnoma človeška”. Prav nasprotno, svetopisemska besedila so napisali resnični ljudje, za resnične ljudi, v resničnih trenutkih človeške zgodovine, z vsem kulturološkim, verskim, intelektualnim, filozofskim in zgodovinskim ozadjem ter okoliščinami, ki so potrebne.¹

Na to bi se lahko sklicevali kot na “model utelešenja”. S tem rečemo, da božanskost besedila na noben način ne spodkopava njegove človeškosti. (Lahko bi rekli, da velja tudi v obratno smer!)²

Za bolj natančno predstavitev tega modela glej:

P. Enns, *Inspiration and Incarnation* (Grand Rapids, MI: Baker Academic, 2006)

Kanon

Splošno krščansko razumevanje je, da novozavezna besedila sestavljajo **kanon** verodostojnih spisov.³ Tudi to razumevanje vpliva na to, kako kristjani preučujejo Novo zavezo. Odlomki, vrstice, stavki, celo posamezne besede se lahko sklicujejo na druge dele Nove zaveze na skoraj poljubni ravni. Kadar to počnemo previdno, ni povsem brez vrednosti. Resnično, lahko nam je celo v pomoč.⁴ Vsemu navkljub pa ostaja dejstvo, da sami pisci Nove zaveze niso predvideli tovrstnega branja svojih pisem (ali bolje, poslušanja). Ravno nasprotno, njihov namen je bil, da bi njihova pisma poslušali *samostojno* – sama zase naj bi imela smisel!

Tu je tudi še en bistven dejavnik. Vredno je vsakega študenta Nove zaveze, da vsaj enkrat v svojem življenju glasno izreče: “Ena stvar, ki v Novi zavezi ne obstaja, je Nova zaveza!” Z drugimi besedami, *kot zbirka knjig*, Nova zaveza ni obstajala, dokler ni bila dokončana!⁵

¹ Klasičen izraz, ki ga uporabljamo za “okoliščine resničnega življenja” v besedilu, je: **Sitz im Leben**.

Ta nemški izraz je prvi skoval Hermann Gunkel (1862-1932) in pomeni “okoliščine v življenju”.

² Ta model je ključen tudi pristno svetopisemsko razumevanje duhovnih darov.

S tem povemo, da nas prisotnost Svetega Duha na noben način ne razrešuje naše človeške odgovornosti!

³ Grška beseda (κανών) pomeni “predpis” ali “merilo”. (Primer: *glej Galačanom 6,16.*)

Ta izraz se uporablja za verodostojne spise, ki predlagajo “pravilo” ali “predpis” za krščansko vero.

Škof Atanazij Veliki je leta 367 naštel 27 knjig, ki sestavljajo kanon Nove zaveze. Isti seznam je bil uradno sprejet leta 397 na 3. Koncilu v Kartagini.

⁴ Za zagovor kanonične interpretacije glej:

C. Bartholomew, *et al.* (eds.), *Canon and Biblical Interpretation* (SHS 7; Milton Keynes: Paternoster, 2006)

⁵ Nasprotje: “Ena stvar, ki obstaja v Novi zavezi, je *Stara zaveza*” (t.j. judovski spisi)!

Torej, da povzamemo, če se kdo želi s katerikoli besedilom Nove zaveze *pristno* ukvarjati - če ga želi doživeti na način, kot ga je predvidel prvi pisec – ga mora brati (ali še bolje, poslušati) pod njegovimi lastnimi pogoji. Nobeno novozavezno besedilo ni nastalo z mislijo, da bo na vsakem koraku soočeno s sklicevanjem na drug odlomek. Prav nasprotno, namenjeno je bilo samostojnemu branju.

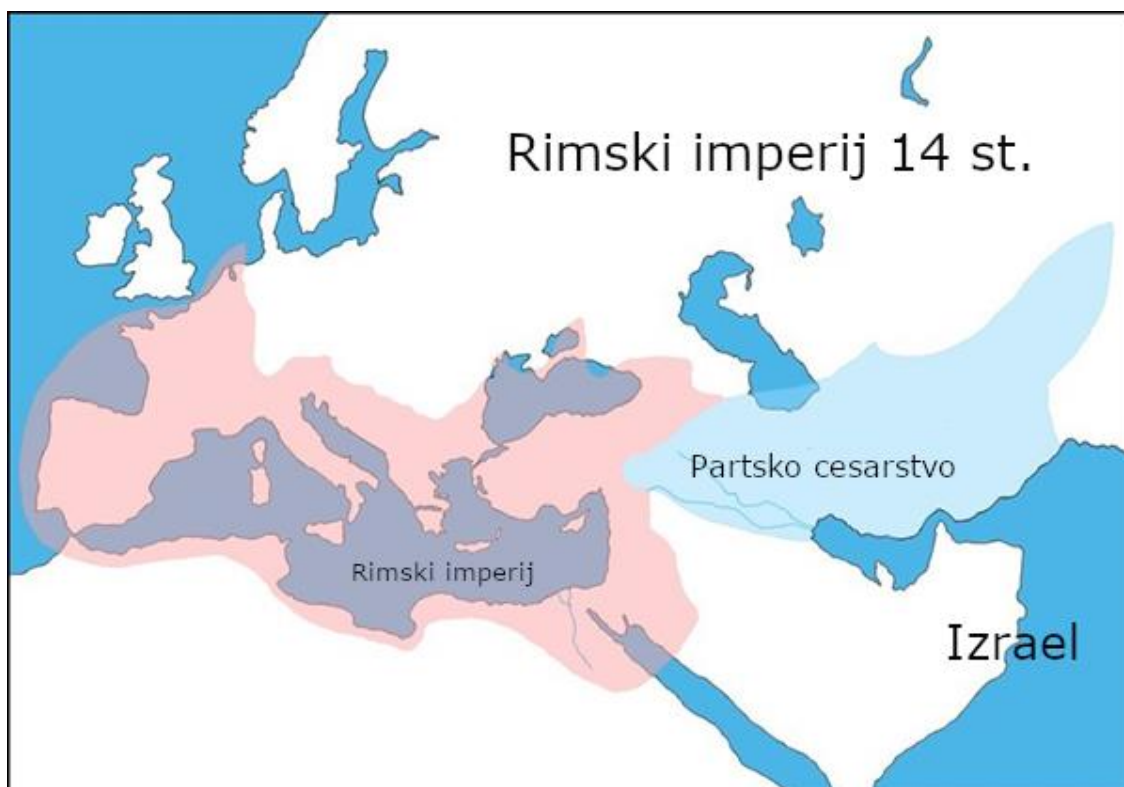
To lahko vpliva na to, kako preučujemo zlasti Evangelije. Če bi sedel na razkošni, štiri-hodni večerji, ne bi stresel vseh hodov v eno posodo in pojedel vsega skupaj. Toda pogosto točno to naredimo s štirimi Evangeliji. To je narobe. Morali bi uživati aromo in okus vsakega Evangelija posebej, v zavedanju, da bo sčasoma vse končalo na istem mestu – v našem duhovnem prebavnem sistemu.

Tu je članek, ki izpostavlja točno to glede vidika različnih evangelistov na Svetega Duha:

U Luz, "Empowerment and Commission in the New Testament", JEPTA 26 (2006), pp. 1-15

Svet Nove zaveze

Naj sedaj povem nekaj o svetu Nove zaveze. Poglejte ta zemljevid.

Pri tem novozaveznem svetu, ki je star 2.000 let, boste opazili tri značilnosti.

1. Prva stvar, ki jo moramo izpostaviti, je, da se je naša vera začela v judovskem kontekstu – v Izraelu.

To je pomembno. Pomeni, da ima krščanska vera v osnovi judovsko žarišče. Jezusovo judovstvo in prvi kristjani so dandanes sprejeta strokovna resničnost – in to mora vplivati na to, kako beremo Novo zavezo.¹

2. Druga stvar, ki jo moramo izpostaviti, je prevlada rimskega imperija. Rimski imperij je prevladal nad grškim približno 150 let pred Kristusom (in je obdržal svojo nadvlado še za približno nadaljnjih 300 let). Do Kristusovega časa je bil cel “Zahodni” svet in naprej – svet Nove zaveze – pod nadzorom rimskega imperija. Prvi cesar (*Pontifex Maximus*) je bil cesar Avgust; in do njegove smrti, leta 14 n.št., je bil rimski imperij že res razširjen.

Naj dodam še nekaj. Čeprav je rimski imperij nadvladal grškega, so Rimljani oboževali mnoge stvari v povezavi z Grki. Pravzaprav je Rimski imperij namenoma obdržal mnogo stvari povezanih z imperijem, ki so ga porazili. (Velikokrat govorimo o “grško-rimskem svetu”.) Ena izmed stvari, ki so jih obdržali, je bil sam grški jezik. Ta starodavna oblika grščine se imenuje grščina “koine” – preprosta (ali žargonska) grščina. Posledično so do konca prvega stoletja pretežno vsi govorili grško, pisali v grščini in brali (ali bolje, poslušali, kar je bilo brano) v grščini – *to vključuje tudi vse spise Nove zaveze*.²

3. Tretja stvar, ki moramo izpostaviti, je prisotnost drugih kultur v tem svetu. Zemljevid izpostavlja morda najmogočnejšo teh drugih kultur – ostanek zgodnjega perzijskega imperija. (Glavna religija tega imperija je bilo zaratuistrstvo.) Bistvo je, da je bilo v tem svetu *mnogo* različnih vplivov.

Ta svet – z vsemi zgodovinskimi, filozofskimi, verskimi in socialno-ekonomskimi elementi – je oblikoval del *Sitz im Leben* modela, ki je pomagal oblikovati besedila Nove zaveze.

Tu je le ena knjiga (od mnogih!), ki vam lahko pove več o novozaveznem svetu.

N.T. Wright and Michael. F. Bird, *The New Testament in Its World* (London; Grand Rapids, MI: SPCK; Zondervan Academic, 2019)

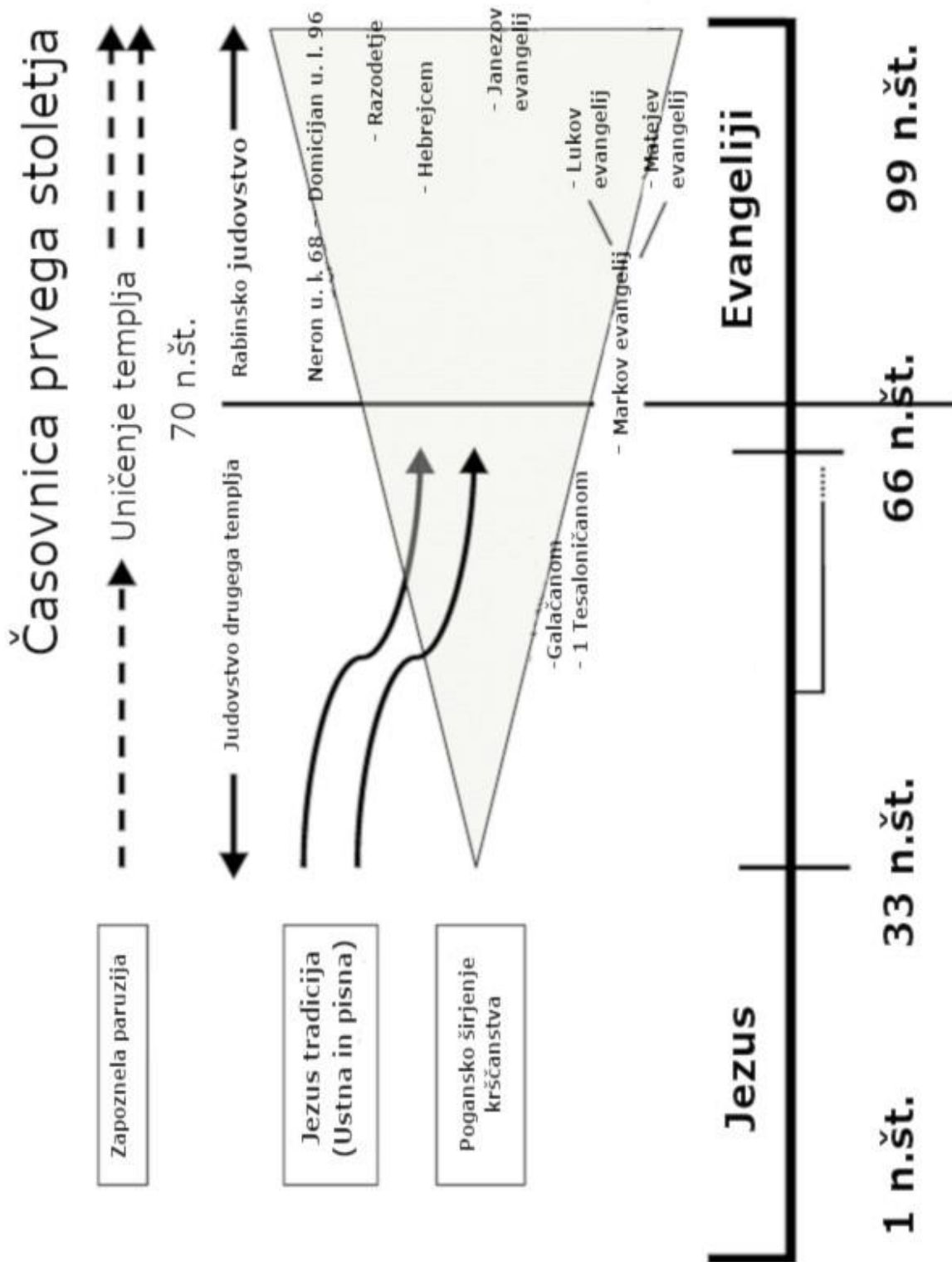
¹ Primer: glej G. Vermes, *Jesus the Jew* (Collins: London, 1973)

² Grška beseda za nekoga, ki govori grško, je Ἑλληνιστής (*Hellēnistēs*).

Izraz “helenizem” se torej uporablja pretežno za opis grške kulture v tem grško-rimskem svetu. Šele v drugem stoletju n.št. je prevladal jezik rimskega imperija – to je latinščina.

Novozavezna "časovnica"

Naj vam podam še en diagram. Obrnite stran in si vzemite čas, da ga dobro pogledate!

Ta diagram nam pomaga pri odraţanju splošnega mnenja strokovnjakov Nove zaveze. Ne razlagajte si ga preveč natančno. Naj raje začnem z nekaj opaţanji glede na podano shemo.

Prvič, vseh 27 knjig, ki tvorijo Novo zavezo, je bilo napisanih (in razposlanih) v **prvem stoletju**. (Prav zares, zapisane so bile v približno 50-letnem "oknu" – pribl. 47 do 97 n.št.) Že samo to jih dela drugačne, če ne celo edinstvene med zgodnjekrščanskimi zapisi.¹ Imajo tudi pravi žig pristnosti – to pomeni, da so predvsem to, kar pravijo, da so! Še več - pomeni, da imajo oni (in verjetno oni sami) neposredno povezavo s prvo generacijo kristjanov. Tako da si lahko resnično lastijo "prvo generacijo apostolske avtoritete". (Resnično, vsaj nekateri od njih se lahko sklicujejo na "apostolsko avtorstvo", npr. Pavlova pisma.)

Drugič, **kronološki** vrstni red Nove zaveze se razlikuje od **kanoničnega** vrstnega reda. Zlasti Pavlova pisma so bila napisana *pred* evangeliji. S tem v mislih, evangeliji so bili nastali (ali vsaj njihova končna oblika) po tem, ko je Pavel zapustil prizorišče. Naj nekoliko razširim to misel. Zanimivo je, da se "evangeliji" - to, glede česar smo se strinjali, da so zapisi, ki osvetlujejo Jezusovo "zemeljsko" življenje - pojavijo v 60-ih letih, ravno ko prva generacija kristjanov (očividcev) prihaja h koncu življenja.

To nam lahko poda resničen razlog, zakaj sedaj ustvarjajo pisna poročila o Jezusovem življenju - obstaja resnična potreba, da se ohranijo tradicije, ki bi se sicer izgubile.

Tretjič, "Jezusova tradicija", na kateri temeljijo štirje evangeliji, **se vrne desetletja v preteklost**. Torej, medtem ko so evangeliji "post-Pavelski", pišejo o nekem "pred-Pavelskim" – Jezusu. Njihovi viri (tako ustni kot pisni) segajo vse do Jezusove smrti. To pomeni, da evangeliji v prvi vrsti osvetlujejo dva konteksta - (1) kontekst samega Jezusa (to bi bilo predvsem aramejsko) in (2) kontekst ciljnega občinstva (to bi bilo predvsem grško).

En odlomek Nove zaveze to še posebno pomaga orisati – Luka 1,1-4

"Ker so že mnogi poskušali urediti poročilo o dogodkih, ki so se zgodili med nami, kakor so nam jih izročili tisti, ki so bili od začetka očividci in služabniki besede, sem sklenil tudi jaz, ko sem vse od začetka natančno poizvedel, tebi, nadvse odlični Teófil, vse po vrsti popisati, da spoznaš zanesljivost naukov, o katerih si bil poučen."

Oblika preučevanja, ki pomaga osvetliti, kako pisci evangelijev uporabljajo svoje "vire", da dosežejo svoje občinstvo ter različne teme in "okuse" posameznih piscev Evangelijev, je: **Redakcijska kritika** (ali, *Redaktionsgeschichte!*)²

¹ Le štirje drugi obstoječi zapisi bi lahko nastali tako zgodaj - t.j. ob koncu prvega stoletja: Hermov pastir; Didahe; Prvo Klemново pismo in Barnabovo pismo.

² Trije strokovnjaki – vsi Nemci – imajo posebne zasluge pri razvoju dotične kritike: Gunther Bornkamm (za *Mateja*), Willi Marxsen (za *Marka*) in Hans Conzelmann (za *Luko*). *Primer*: glej W. Marxsen, *Mark the Evangelist* (Nashville: Abingdon Press, 1969).

Pet vplivov na novozavezna besedila

Sedaj opazujte različne novozavezne knjige, ki se pojavijo na novozavezni "časovnici".

Naj omenim opažanja o **petih** stvareh, ki so omenjene na tej časovnici:

1. "Zapoznena paruzija"
2. Uničenje templja
3. Neronovo preganjanje
4. Pogansko širjenje krščanstva
5. Sinoptični evangeliji

1. 'Zapoznena paruzija'

Naj vam predstavim grško besedo: παρουσία (*parusia*).

Ta beseda se je uporabljala v "sekularnem" pomenu, nanašala pa se je na zmagovalnega kralja, ki je *prihajal* na ravno poraženo in podvrženo ozemlje. V Novi zavzezi se ta beseda pojavi 24-krat; včasih se nanaša na приход Jezusa kot zmagovalnega Sina človekovega.¹

(Primer: Matej 24,27; 1 Korinčanom 15,23; 1 Tesaloničanom 2,19; 4,15; 2 Peter 3,12)

Prvi kristjani so verjeli, da se bo to zgodilo – da se bo Jezus vrnil – za časa njihovih življenj. (Očiten odlomek, ki to nakazuje je 1 Tesaloničanom 4,15-17.)² Toda tekom prvega stoletja, ko je minilo že nekaj časa, je *paruzija* vedno bolj "zamujala" – ni se zgodila. To je resničnost, ki jo imamo v mislih, ko govorimo o "zapozneli paruziji". (Primer: glej 2 Peter 3,3-13.)

Tekom prvega stoletja je "pritisk" zapoznele *paruzije* naraščal. To pa je imelo še eno posledico: kristjani bi lahko sklepali, da se je paruzija že zgodila – ampak na drugačen način kot je bilo to pričakovano v fizičnem smislu. Morda lahko razmišljamo o Jezusovi vrnitvi na drugačen način - ali vsaj o drugih načinih, ki nam pomagajo "začasno preživeti".³

Razumljivo je, da bi ti "drugi načini" razmišljanja o Jezusovi vrnitvi prevzeli novo obliko v evangelijih, ki so bili kot takšni zapisani v zadnji tretjini prvega stoletja. (To se prav tako nanaša na ostala novozavezna besedila, ki so nastala v tem času.) Da bi to malo bolj podrobno razložili, naj vam predstavim še nekaj teološkega izrazoslovja.

¹ Pojavlja se še ena drugačna (judovska) analogija, ki prav tako v Novi zavezi opisuje Kristusov povratek. *Prihod* otroka po hudih bolečinah žene, ki rojeva. (Primer: Marko 13,8; Janez 16,21; Rimljanom 8,22-23; Razodetje 12,1-5)

² Izraz μαράνα θά (*marana tha*) se pojavi v 1 Korinčanom 16,22.

To naj bi bila transliteracija zelo zgodnje krščanske aramejske molitve: מרנאתא – "Pridi, naš Gospod!"

To odraža isto krščansko verovanje. (Primerjaj Filipljanom 4,5; Razodetje 22,20.)

³ To bi lahko primerjali z avtobusom, ki ne prispe na cilj; sčasoma ljudje najdejo drug način, da pridejo do službe.

Naj začnem z besedo: 'Eshatologija'.

Izhaja iz dveh grških besed: ἔσχατος (*eshatos*; 'zadnji') and λόγος (*logos*; 'beseda').

Pomeni "preučevati (ali umevati) poslednje stvari (*npr.*, 'poslednje čase')".

Kadar kristjani razmišljamo o eshatologiji (še posebno o Kristusovi vrnitvi), radi razmišljamo v *prihodnjiku*.¹ Izraz, ki ga uporabljamo za ta način razmišljanja, je: **futuristična eshatologija**. Čeprav je to nagoni način, kako razmišljamo o eshatologiji, to ni *edini način* razmišljanja. Naj vam za prikaz zastavim tri vprašanja. (Na vsakega podajte svoj prvi odziv in odgovore primerjajte med seboj.)

- Kdaj bo Jezus prišel nazaj?
- Ali je Božje kraljestvo tu (na zemlji)?
- Kdaj prejmemo Svetega Duha? (Tu razmišljajte le glede na odrešenje.)

Predvidevam, da je vaš odgovor na prvo vprašanje: "Ne vemo."

Ali vidite, da ta odgovor odraža razmišljanje pod pogoji **futuristične eshatologije**?

Sklepam, da se odgovor na vaše drugo vprašanje glasi "Da in ne."

Ta odgovor nakazuje na drugačen način razmišljanja o eshatologiji!

To lahko imenujemo **inavguralna eshatologija**.²

In sumim, da je vaš odgovor na tretje vprašanje: "Ko verujemo."

Ta odgovor nas pripelje do naslednjega načina razmišljanja o eshatologiji!

Temu lahko rečemo **Uresničena eshatologija**.³

Eden izmed strokovnjakov, ki je razvil ta način razumevanja evangelijev je C.H. Dodd (1884-1973).⁴ Na tej točki ne bomo rekli nič več o tej temi.

Za predstavo pa lahko preberete *Marko 1,14-15*.

Ob postopnem naraščanju "pritiska" "zapoznele paruzije", saj je čas mineval, je bil še en dejavnik (ta se je zgodil na točno določeni točki časa), ki je deloval kot katalizator procesa. Resnično, lahko da je bila to neke vrste "prelomnica".

In to nas pripelje do druge točke.

¹ Preprost način, kako lahko to preizkusimo, je, da nekaj krščanskih prijateljev povprašamo, kdaj mislijo, da se bo Jezus vrnil.

² *Primer*: Govorimo o občutku, da so se Božji načrti za polnost časa *začeli* (vendar še niso izpolnjeni).

Inavguralna eshatologija: začetna eshatologija. (*Inavguralen* -lna -o (â): začeten, nastopen; vir: Fran.si) (op.p.)

³ *Primer*: Gre za idejo, da so Božji načrti za prihodnost *že izpolnjeni*.

⁴ C.H. Dodd je sestavil izraz "Uresničena eshatologija" v svoji knjigi iz leta 1935, *The Parables of the Kingdom*.

2. Uničenje templja

Naj na pričujoči časovnici izpostavim nekaj drugega – **Uničenje templja**.

To se nanaša na leto 70 n.št., ko so Rimljani porušili tempelj.

Ta dogodek je bil neizmerno pomemben tako za Jude kot kristjane prvega stoletja – seveda se je to zgodilo ravno, ko so nastajali evangeliji v svoji obstoječi obliki. To je bila “prelomnica” tako za judovski kot tudi krščanski teološki razvoj. Prav zares, s tem sta bili obe veri na novo utemeljeni – postajali pa sta si tudi vedno bolj različni.¹

Ta dogodek torej (ki je ali ni nakazan v Novi zavezi) je neizmerno pomemben za naše razumevanje kasnejših novozaveznih besedil, vključno z evangeliji.

Naj vam podam nekaj ozadja o tem kataklizmičnem dogodku. Glede na judovske zapise je Mojzes zgradil “začasen tempelj” (tabernakelj), ki jim je služil za čas “tavanja po puščavi”. Na tak način je Bog “bival med svojimi ljudmi”.

(Glej 2 *Mojzes* 40,34-38.)² Tega tabernaklja niso prinesli s seboj v obljubljeni deželo. Kralj Salomon je ok. leta 950 pr.n.št. na današnjem “Tempeljskem griču” zgradil prvi “stalen tempelj”. Tudi to je bil kraj, kjer je Bog “prebival med svojim ljudstvom”. (Glej 2 *Kroniška* 5,1–7,22)³ Ta “prvi tempelj” je leta 586 pr.n.št. porušil kralj novega dominantnega Babilonskega imperija – Nebukadnezar.

Po vrnitvi “babilonskih izgnancev” in prihodom novega vladajočega imperija, Perzije, sta Zerubabél in Ješúa zgradila nov tempelj na Tempeljskem griču.⁴ “Drugi tempelj” je bil dokončan ok. leta 530 pr.n.št. V prihajajočih stoletjih je bil podvržen številnim zapletom - najpomembnejši med njimi je oskrnitev Antioha IV. Epifana leta 167 pr.n.št.⁵ in obnovo Heroda Velikega (37 - ok. 4 pr.n.št.).⁶ Ta tempelj je preživel, a le točno do leta 70 n.št. Rimljani so ob koncu prve judovske vojne (66-70) leta 70 uničili točno ta “drugi tempelj”.⁷

¹ Za ključno obravnavo, kako sta se judovstvo in krščanstvo postopoma ločevala v dve različni veri, glej: James D.G. Dunn, *The Partings of the Ways* (2nd edition; London: SCM, 2006) (Prva objava leta 1991, ki se je povezovala z ‘The New Perspective on Paul’.)

² Hebrejska beseda za “tabernakelj” (מִשְׁכָּן; *mishkan*) dobesedno pomeni “prebivališče” ali “kraj prebivanja”.

³ Prvi tempelj se v Svetem pismu večkrat omenja tudi kot “hiša” (t.j. Božja hiša).

Opomba: Hebrejska beseda za “hišo” je בַּיִת (*bayit*). Grška beseda za hišo je οἶκος (*oikos*).

Ob posvetitvi Salomonovega templja je 120 duhovnikov zatrobilo na trobente (5,12), je šinil ogenj z neba in Gospodovo veličastvo je napolnilo “hišo” (7,1). (Primerjaj *Apostolska dela* 2,1-4!)

⁴ S temi dogodki sta povezana predvsem dva manjša preroka – *Agej* in *Zaharija*.

⁵ To se nanaša na *Danielovo* knjigo, ko govori o “gnusobi opustošenja” (*Daniel* 9,27; 11,31; 12,11).

⁶ Obnova Heroda Velikega se nanaša na *Janez* 2,20.

⁷ “Krajša apokalipsa” v vsakem izmed sinoptičnih evangelijev se nanaša prav na ta dogodek. (Glej *Matej* 24,1-3; *Marko* 13,1-4; *Luka* 21,5-7.) Še več, v dveh izmed njih “odmeva” jezik, ki ga je 200 let poprej uporabljal *Daniel* za opis skrunitve templja, ki jo zagrešil Antioh IV. Epifan. (Glej *Matej* 24,15; *Marko* 13,14.)

Kot smo se že prej naučili, je to usodno vplivalo na judovsko vero ter njen najnovejši podmladek – krščanstvo. Izguba templja ni bila le izguba veličastne stavbe. Pravzaprav je bila to tudi izguba dveh drugih stvari. Ti sta bili v naraščajočem zaporedju:

1. Izguba daritev, praznikov in duhovništva – “tempeljskega cultusa”.
2. Izguba Božjega prebivališča med njegovim ljudstvom.

Če sta želeli judovska in nova krščanska vera preživeti, sta morali obe najti način, kako zapolniti te vrzeli. Tako sta morali poiskati:

1. Nov “tempeljski cultus” – da nadomestita žrtvovanja, praznike in duhovništvo.
2. Nov “kraj bivanja” za Boga med njegovim ljudstvom.

Ko berete evangelije (in druge dele Nove zaveze) z mislijo na to ozadje, dobijo povsem nov pomen. Strokovnjaki govorijo o “**nadomestnem tempeljskem jeziku**” v Novi zavezi. Kateri odlomki vam pridejo na misel? Ali vidite kakšen vpliv bi to lahko imelo na krščansko eshatološko misel in pričakovanje?

Ponovno, na tem mestu ne bomo kaj več govorili o tem. Ampak tudi tokrat pogledjmo novozavezne knjige, ki so nastale po uničenju templja. Kje lahko vidite dokaz njihovega lastnega odgovora na izgubo Božjega prebivališča med ljudstvom?

3. *Neronovo preganjanje*

Časovnica prikazuje smrt nekoga ravno okoli tega časa – cesarja **Nerona**.

Neron se je rodil leta 37 n.št. in je bil rimski vladar od leta 54 do njegove smrti leta 68. Bil je zadnji iz prve dinastije rimskih cesarjev (julijsko-klavdijske dinastije) in prevladujoč pogled rimskih piscev je, da je postajal vedno bolj krut ter razsipe¹.

Za nas je predvsem pomembno, da je kristjane v Rimu izpostavil preganjanju. Tako je njegova dejanja opisal rimski zgodovinar Tacit (ok. 56-120):

... da bi utišal poročila [da je on sam zanetil požar v Rimu], je Neron preložil krivdo na najbolj osovražen sloj in jim prizadejal najbolj izbrane oblike mučenja; to skupino ljudstvo imenuje kristjani. Kristus, po katerem se imenujejo, je v času Tiberijeve vladavine trpel radikalno kazen po roki enega izmed naših upraviteljev, Poncija Pilata, in tako je ponovno vzniknilo najbolj zlobno praznoverje - ne le v Judeji, ki je prvi vir zla, ampak celo v Rimu ...²

¹ Trije glavni rimski viri so: Svetonij, Kasij Dion in Tacit. Vendar moramo upoštevati možnost, da so morda ti pisci želeli predstaviti prejšnjo dinastijo v slabi luči.

² Tacit, *Annals* xv.44. (Glej tudi Svetonij, *Neron* 16.) Glede na krščansko izročilo je Neron ubil tako Petra kot Pavla. (Pavel je bil obglavljen leta 68 n.št.) (Primer: glej 1 *Kleme* 5,1-7; Dionizij Korintski, ki ga je citiral Evzebij Cezarejski v *Cerkveni zgodovini II* poglavje 25,8.)

Iskreno, psihološki učinki Neronovega preganjanja so imeli veliko večji domet kot pa *dejansko* nadlegovanje. Samo zatiranje je bilo omejeno na Rim; toda prvič se je zgodilo, da *Rimsko cesarstvo* – človeško kraljestvo – *preganja kristjane le zato, ker so kristjani*. Če to povežete še z naraščajočo težnjo po “čaščenju cesarja”, boste hitro spoznali, kakšen bi lahko bil vpliv na krščansko misel, ki se odraža v krščanskih spisih.¹ Splošno sprejeto je, da je tista “zver”, katere število se v *Razodetju 13,18* glasi 666, nihče drug kot sam cesar Neron.²

Na tem mestu ne bomo več veliko govorili o tem. Nam pa ponuja zanimiv “pogled” na nekaj kot je *Markov evangelij*, ki je bil morda napisan kristjanom v Rimu;³ in zagotovo v času okoli Neronove smrti. Ne bi smelo biti presenečenje, da nova resničnost krščanskega preganjanja, ki se dogaja pod vodstvom navidezno vsemogočnega Rimskega cesarstva, sooblikuje vsebino in sporočilo krščanstva.⁴

4. Pogansko širjenje krščanstva

V prvem stoletju se je krščanstvo vedno bolj očitno širilo, še posebno po Rimskem cesarstvu. Tudi to je imelo skokovit vpliv na novozavezne spise.

Vplivi niso bili povsod enaki. Npr., *Matejev evangelij* proti koncu stoletja, pa vendar ima zelo očiten judovski prizvok. Toda zagotovo je vplival na ostale tri evangelije. Obstaja veliko razlag, zakaj se evangeliji razlikujejo med seboj.⁵ *Markov evangelij* poda dokaze, da je bil napisan za helenistično občinstvo (*npr.*, uporablja “latinizme”), kar vsaj deloma razjasni poganski prizvok. Npr. v *Markovem evangeliju* zasledimo, da Jezus podvomi v judovske prehranske predpise (7,19). To se v *Matejevem evangeliju* ne bi nikoli zgodilo. (Nasprotje *Matej* 5,17.)

Če poenostavimo torej, glede na bližino aramejske “Jezusove tradicije”, pripadajoče pogansko okolje pomeni, da je v *Markovem evangeliju* vključen očiten poganski (grško-romanski) element.

¹ *Npr.*, v evangelijih lahko opazujemo opise zasmehovanja Jezusa tik pred njegovim križanjem, vključno z referencami na “trnovo krono” (*Matej* 27,29; *Marko* 15,17; *Janez* 19,2; 5).

² Omemba zveri, ki ponovno oživi, naj bi se nanašala na kasnejšega rimskega cesarja, Domicijana (81-96) – ta naj bi bil “druga zver”, ki so jo nekateri imeli za ‘*Nero Redivivus*’ (*Razodetje* 13,11-15).

³ Ta zgodnja krščanska tradicija sega do Ireneja (ok. 130 – ok. 202) in Klemna Aleksandrijskega (ok. 150 – ok. 215).

⁴ V *Markovem evangeliju* opazimo dve močni temi, ki odražata ta vpliv:

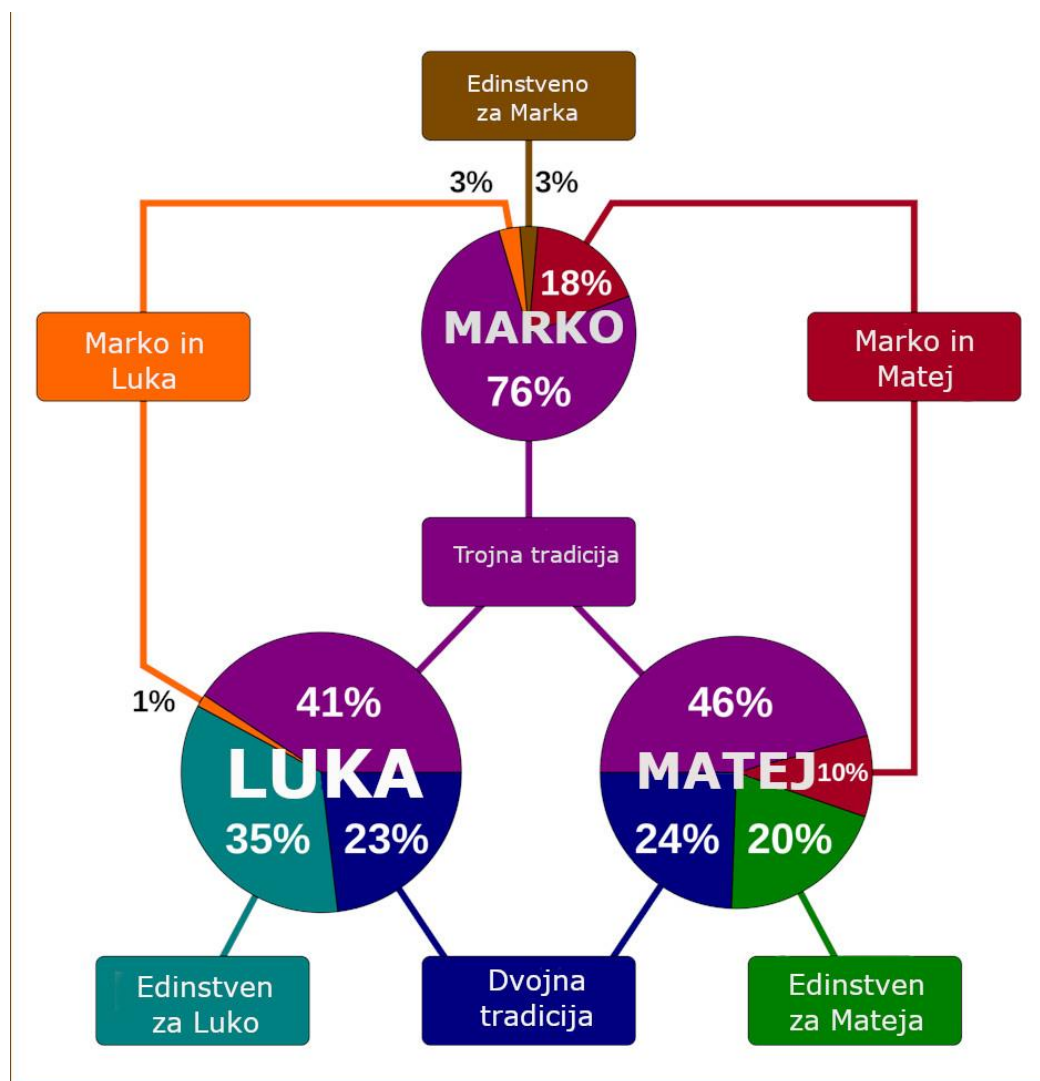
- Predstavitev Božjega kraljestva, ki prihaja z Jezusovo službo.
- Predstavitev Jezusa Kristusa kot “trpečega služabnika”.

⁵ V 70-ih letih prejšnjega stoletja so novozavezni strokovnjaki favorizirali sociološke razlage - glede na to so bili evangeliji napisani za točno določene krščanske skupnosti. Tovrstna razlaga je verjetno dosegla svoj vrhunec v R.E. Brown, *The Community of the Beloved Disciple* (New York: Paulist Press, 1979). V 90-ih letih pa so začeli dvomiti v to široko sprejeto razlago. Glej: R. Bauckham, *Gospels for all Christians* (London: T & T Clark, 1997).

5. Sinoptični evangeliji

Nazadnje, časovnica označuje povezavo med tremi “sinoptičnimi evangeliji”.

Naj ob pomoči še enega grafa razložim, zakaj je temu tako.¹

Za ta graf boste potrebovali nekaj časa, da ga prebavite. Naj razložim, kaj prikazuje. *Matejev evangelij, Markov evangelij in Lukov evangelij* so si vsi med seboj zelo podobni – na način, kot *Janezov evangelij* ni! (Eden izmed strokovnjakov opisuje *Janezov evangelij* kot “posebneža” med ostalimi.²) Še več, mnoge izmed teh podobnosti niso le v strukturi ali stilu – so *glagolske*. Včasih ti evangeliji uporabljajo celo “iste besede”. Pojavi se torej vprašanje: kaj naj storimo s tem? Včasih to prepoznamo kot “**sinoptični problem**”.

¹ To izhaja iz A.M. Honoré, “A Statistical Study of the Synoptic Problem”, *NovT* 10.2 (1968), pp. 95-147.

² R. Kysar, *John, the Maverick Gospel* (3rd ed.; Louisville, KY: Westminster John Knox Press, 2007)

Za trenutek si predstavljajte, da učitelj ocenjuje tri zelo podobne spise – spise, ki včasih uporabljajo celo “iste besede”. Kaj naj si učitelj ob tem misli? Mora priti do zaključka, da je moralo priti do nekakšnega prepisovanja! Vrnimo se k evangelijem! Podobnosti med prvimi tremi kanoničnimi evangeliji so poznane že zelo dolgo. Od 80-ih let 18.stoletja jih imenujemo “**sinoptični evangeliji**”, saj jih zaradi njihovih podobnosti enostavno postavimo skupaj.¹ Do kakšnega zaključka naj torej pridemo? Naj najprej odstranim “motnje”. Te oznake ni ravno enostavno postaviti poleg “navdihnjenja”. Ko ne ponudimo “človeške razlage”, s tem ne naredimo usluge temu, kar navdihnjenje res pomeni;² poleg tega, kaj nam to pove o *Janezovem evangeliju*? Raje zaključimo, da je *prišlo do nekaj prepisovanja*.³ Zatorej se novozavezni strokovnjaki strinjajo, da obstaja **literarna povezava** med sinoptičnimi evangeliji.

Doslej je vse dobro. Vendar naj se vrnem k našemu učitelju. Ve, da je nekdo prepisoval – vendar bi rad izvedel več. Ob nadaljnjem preučevanju ugotovi, da je eden izmed spisov *krajši* kot druga dva in v tem se najde skoraj vse. Smotrno bi bilo torej zaključiti, da je *najprej* nastal krajši spis in sta ga naslednja dva preprosto kopirala – dodala pa sta še vsebino od drugod. To pravzaprav opiše, kaj se je zgodilo s sinoptičnimi evangeliji.

Kot prikazuje Honoréjeva shema, je *Markov evangelij* krajši od drugih dveh sinoptičnih evangelijev in skoraj vse je vsaj v enem ali obeh drugih, ki imata tudi drugo vsebino. Strokovnjaki so se torej strinjali, da je najprej nastal Markov evangelij in potem Matejev ter Lukov, ki sta uporabljala Marka za primaren vir. Ta vidik je poznan kot **Markova prioriteta** in to je prikazano na naši shemi.

Kot še prikazuje Honoréjeva shema, Matejev in Lukov evangelij podata še druge vire – vsi so sestavljeni iz “ustnega izročila” Jezusove službe. Ena misel, ki so jo razvili nemški strokovnjaki prav tako izhaja iz hipotetičnega splošnega vira. (Ta vir običajno poimenujemo preprosto **Q**.)⁴ Na tej točki nam potrebno več govoriti o tem. Globlje kot gremo, bolj so argumenti kompleksni in zaključki manj prepričljivi. Naj pa predstavim splošno sprejet pogled na literarno povezavo med med sinoptičnimi evangeliji. Te sheme ne glejte preveč natančno – namenjena je le temu,

¹ Beseda “sinoptičen” je sestavljena iz dveh grških besed: *σύν* (*sun*; “s/z”) in *opsis* (*opsis*; “obraz”, “videz”). “Evangelijska sinopsa” evangelije postavi enega zraven drugega, v stolpce. To je lahko zelo uporabno! Tu je morda dokončna angleška (in grška) izdaja. Vse štiri evangelije postavi enega poleg drugega. K. Aland (ed.), *Synopsis of the Four Gospels* (15. izdaja; Stuttgart:Bible Society, 2013)

² Glej kratko razpravo o navdihnjenju na začetku tega uvoda (str. 1-2).

³ Šibkost v tej analogiji je, da je prepisovanje v našem kontekstu “slabo”. V antičnem svetu temu ni bilo tako.

⁴ To je enostavno prva črka besede *Quelle* – nemška beseda za “vir”.

Ta teorija je bila v rabi do leta 1900 in jo je promoviral britanski strokovnjak – B.H. Streeter.

da vam da splošno idejo. In pomeni, da *Markov evangelij* naš najzgodnejši razpoložljiv zapisan primer poročila o življenju "Jezusa Kristusa".

